

ТЕМА 1. ПОСТНЕКЛАСИЧНА НАУКА: СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА НАУКОВІ ШКОЛИ

Наука допомагає розширити межі нашого розуміння світу, існування та природи, відкриває нові горизонти знань і стимулює цікавість до вивчення. Наука виступає як рушійна сила прогресу та суспільного благополуччя.

Розвиток науки відбувається протягом всього часу розвитку суспільства і може бути поділеним на декілька основних етапів.

Ці етапи намагаються визначити важливі події і тренди, які сформували науковий прогрес. Зазвичай виділяють такі етапи розвитку науки:

Початковий етап (до XVII століття). Наука в цей період розвивалася повільно та обмежено. Вчені робили перші спроби класифікації природних явищ і відкриття законів, це період історії, коли виникають основи сучасної наукової діяльності.

Етап наукової революції (XVII-XVIII століття). Цей етап характеризувався роботами видатних вчених, таких як Галілео Галілей, Ісаак Ньютон, Жан-Батист Ламарк і Карл Лінне.

Наукова революція включала в себе визнання значення дослідження та математичного аналізу природних явищ, а також розвиток методу наукового експерименту.

Ці ранні етапи розвитку науки визначили основи для подальшого розвитку і розширення наукових знань у різних галузях. Результатом якого стала сучасна наукова методологія, що базується на емпіричних дослідженнях, логіці та об'єктивності.

Етап індустріальної революції (XIX століття). Розвиток технологій і технічних наук призвів до значного прогресу в науці. Вчені почали застосовувати нові методи дослідження та розробляти теорії, які підтримували зростання промисловості та науки.

Цей етап визначився значущими змінами в суспільстві, економіці та технологіях та відіграв важливу роль у розвитку наукового методу, індустріальних технологій і суспільства в цілому. Індустріальна революція суттєво сприяла розвитку наукового методу, систематичні дослідження і об'єктивний аналіз стали стандартною практикою для багатьох галузей науки, почали використовуватись експерименти, спостереження і математичні методи для вивчення природи і розв'язання практичних проблем.

В цей же період було створено нові галузі наук, такі як хімія, фізика, біологія і інженерія, що вивчали природні закони та явища, що лежать в основі технологічних інновацій, що змінили спосіб виробництва і сприяли індустріалізації суспільства.

Індустріальна революція призвела до зміни у способі життя багатьох людей. Великі міста росли, і з'явилися нові форми роботи, що вимагали більше освіти і спеціалізації. Цей період в історії був вирішальним для розвитку науки, технологій і суспільства загалом. Він забезпечив основи для подальших інновацій і технологічного прогресу, які вплинули на багато аспектів життя людей.

Цей етап розвитку науки, який охоплює більшу частину наукових досліджень до ХХ століття часто називають класичною наукою, він характеризується певними загальними особливостями та методологією, які відрізняються від сучасних підходів до науки.

Тут можна виокремити основні риси класичної науки:

Дедуктивний метод. Класична наука часто використовувала дедуктивний метод, де висновки робилися з загальних принципів і законів до конкретних фактів і спостережень.

Фіксований набір дисциплін. Класична наука мала чітко визначені дисципліни, такі як фізика, хімія, біологія, математика тощо, і кожна з цих дисциплін мала свої власні методи та правила.

Об'єктивність і нейтральність. Класична наука ставила за мету досягнення об'єктивності та нейтральності в наукових дослідженнях, намагаючись виключити вплив особистих переконань та емоцій.

Розділеність досліджень. Класична наука часто ділилася на різні наукові дисципліни, які розглядали різні аспекти природи і суспільства окремо.

Експеримент та спостереження. В класичній науці велику увагу приділяли експериментам та систематичним спостереженням як методам наукового пізнання.

Абсолютність істини. В класичній науці існувало поняття абсолютної істини, і науковці прагнули досягти цієї істини через дедуктивний розумовий шлях.

Класичний етап розвитку науки став важливим і вніс значний вклад у розуміння природи та суспільства.

Етап наукового розквіту (початок ХХ століття). У цей період наука стала більш спеціалізованою і розвинула багато нових галузей, таких як квантова фізика, генетика, психологія і інші. Вчені розробляли складні теорії і моделі для пояснення різних явищ.

Етап наукового розквіту є періодом в історії розвитку науки, коли відбувся значущий розвиток і розширення наукових знань у різних галузях, він відзначився інтенсивними науковими дослідженнями, новими відкриттями та інноваціями. Науковий розквіт призвів до створення нових галузей наук, таких як генетика, кібернетика, квантова фізика, інформаційні технології тощо, тут також відбулось зближення і співпраця різних галузей наук, що призвело до міждисциплінарних досліджень і виокремлення нових методів і підходів у дослідженнях. Змінилось розуміння світу та розширився вплив на якість та спосіб життя людей, зроблено акцент на освіту та поширення наукових знань серед широкого загалу населення.

З ХХ століття наука розвивалася в посткласичному напрямку, що характеризується більшою інтердисциплінарністю, контекстуальністю і гнучкістю в методології наукових досліджень.

Посткласична наука виникла внаслідок визнання обмежень та недоліків класичного підходу і ставить за мету виправлення цих обмежень шляхом впровадження нових методів, концепцій та підходів до наукових досліджень.

На відміну від класичних гуманітарних наук, що важливі для розуміння людського досвіду, культури та суспільства й допомагають вивчати та аналізувати значимі аспекти існування суспільства і глибше розуміти світ навколо нас, на сучасному етапі розвитку науки дедалі більшої важливості набуває так звана посткласична наука.

Посткласична наука - це термін, який використовується для опису нового напрямку в розвитку науки, що виходить за межі традиційних класичних підходів і методів наукового дослідження. Цей термін найчастіше використовується в контексті гуманітарних і соціальних наук, але може застосовуватися і в інших областях.

Основні характеристики посткласичної науки включають:

Інтердисциплінарність. Посткласична наука активно використовує підходи і методи з різних галузей наукового знання та намагається подолати обмеження традиційних дисциплін і розвиває нові форми співпраці між галузями.

Контекстуалізм. Посткласична наука відзначає важливість врахування контексту, культурних впливів і соціокультурного середовища в дослідженнях, вона розглядає науку як продукт взаємодії індивідів та суспільства.

Активна участь суб'єктів дослідження. У посткласичній науці підкреслюється активна роль суб'єктів дослідження, так званих акторів, їх безперервною та динамічною трансформацією.

Конструктивізм. Посткласична наука більше спирається на конструктивний підхід до наукового дослідження, де дослідник розглядає себе як активного конструктора знань і майбутнього, а не суб'єкта, що спостерігає за процесом.

Визнання суб'єктивності. Посткласична наука визнає суб'єктивний характер досліджень і ролі особистих переконань та досвіду у формуванні знань.

Увага до етичних питань. У посткласичній науці надається значення етичним аспектам дослідження та його можливим впливам на суспільство.

Термін "посткласична наука" підкреслює перехід від традиційних, класичних методів до більш сучасних і відкритих підходів до наукових досліджень, він відображає потребу в новому розумінні та використанні наукового знання для вирішення складних проблем і викликів сучасності.

Сучасний етап (з середини ХХ століття і до сьогодні). Сучасна наука включає в себе глобальну спільноту вчених, які працюють над розв'язанням складних проблем і вивчають різні аспекти нашого світу. Цей етап характеризується великим обсягом досліджень, розвитком технологій та інтердисциплінарними дослідженнями.

Виникнення комп'ютерів і розвиток інтернету сприяли суттєвому збільшенню швидкості і обсягу обробки і передачі інформації, що відкрило нові можливості для наукового дослідження, збору та аналізу даних та суттєво розширило класичне наукове пізнання.

Сучасна наукова спільнота стає більш глобальною та згуртованою, ніж будь-коли раніше, зникають бар'єри та вчені з усього світу співпрацюють над великими міжнародними проектами та дослідженнями. Багато сучасних наукових проблем вимагають мультидисциплінарного та інтердисциплінарного підходу, що характеризується залученням фахівців з різних галузей наук та технічних працівників.

Серед сучасних галузей наук на перше місце вийшли біоінформатика, нанотехнології, геноміка, штучний інтелект, екологія та інші, ці галузі розвиваються швидко і мають значущий вплив на сучасні технології і медицину.

Сучасні науковці стикаються з новими моделями фінансування та вимогами до публікаційної активності, відбувається перехід до відкритого доступу до більшості наукових досліджень.

Наукові дослідження включають в себе важливі проблеми, такі як зміна клімату, боротьба з інфекційними хворобами, створення стійких до стресу матеріалів та багато інших.

Зростає кількість жінок, які обирають наукову кар'єру та досягають видатних результатів у різних галузях. Big data стали важливим інструментом для наукових досліджень і аналізу, інформація, зібрана великими датасетами, дозволяє вченим робити нові відкриття та приймати більш обгрунтовані рішення.

Сучасний етап наукового розквіту відкриває безмежні можливості для розвитку наукового знання і технологічного прогресу. Науковці продовжують вирішувати глобальні виклики і вносити вагомий внесок у розвиток людства.

Розвиток науки - це постійний процес, який ніколи не припиняється. Наука постійно еволюціонує, а нові відкриття і знання допомагають нам краще розуміти світ і вирішувати складні проблеми.

Сучасна наука розвивається в багато напрямках, і кожен з них вносить важливий внесок у розуміння світу та вирішення актуальних проблем.

Основні напрями розвитку сучасної науки включають:

📁 Технологічний прогрес. Розвиток нових технологій і інженерії грає важливу роль у сучасній науці, серед яких розробка штучного інтелекту, квантового обчислення, біоінженерія, робототехніка і інші галузі, які мають потенціал змінити спосіб життя людства і вирішити важливі глобальні проблеми.

📁 Медичні дослідження. Медична наука постійно розвивається, задля розробки нових методів лікування і діагностики, боротьби зі спалахами захворювань, пандеміями та покращення якості життя осіб з інвалідністю і іншими обмеженнями.

📁 Екологія і вивчення клімату. Зростаюча свідомість людства про зміни клімату та природні ризики стимулює дослідження в галузі екології, відновлення природних ресурсів та розробку більш стійких, екологічнодружніх технологій.

📁 Геноміка і біотехнології. Вивчення геному людини, генне редагування та поліпшення й інші біотехнології перетворюють медицину і сільське господарство із класичних галузей науки в високотехнологічні інтердисциплінарні науки.

📁 Соціальні науки і гуманітарні дослідження. Дослідження в галузі психології, соціології, антропології і філософії допомагають розуміти суспільні явища та культурні аспекти сучасного життя.

📁 Космічні дослідження. Науковці вивчають космос, досліджуючи нашу Сонячну систему та далекі космічні глибини, а також розробляють нові технології для подорожей в космос і майбутні космічні колонії.

📁 Соціальна інновація. Вивчення сучасних соціальних проблем і пошук рішень для покращення суспільства, вивчення великих обсягів даних та розробка алгоритмів для аналізу інформації стають все більш важливими для сучасної науки.

Ці основні напрями розвитку взаємодіють як між собою, так і з традиційними науковими галузями, сприяючи вирішенню складних сучасних проблем і підвищенню рівня наукових досягнень.

Постнекласична наука (також відома як наука XXI століття або наука в епоху постдисциплінарності) - це сучасний підхід до наукових досліджень в галузі гуманітарних наук, що відрізняється від класичної та посткласичної науки, що базуються на чітко визначених дисциплінах та структурах. Постнекласична наука визнає складність сучасних наукових проблем і вимагає більшого міждисциплінарного та системного підходу до їх вирішення.

Основні риси постнекласичної науки включають:

Міждисциплінарність. Науковці у постнекласичній науці активно співпрацюють між різними науковими галузями і використовують підходи з різних дисциплін для розв'язання складних проблем, що лежать за межами розуміння однієї галузі.

Комплексний підхід. Дослідники розглядають проблеми як частину більших систем, враховуючи їхню взаємодію та вплив на екосистеми, суспільство, технології тощо.

Активна роль громади. Постнекласична наука часто включає в себе участь широкої громадськості, громадян та громадських організацій у наукових дослідженнях і розв'язанні проблем.

Відкритий доступ до інформації. Вчені у постнекласичній науці підтримують відкритий доступ до наукових даних і публікацій, щоб забезпечити широку доступність і обмін знаннями.

Глобальна спрямованість. Постнекласична наука враховує глобальні проблеми, такі як зміна клімату, енергетична безпека, біорізноманіття тощо, та спрямована на знаходження глобальних рішень.

Акцент на вирішенні проблем. Постнекласична наука активно працює над вирішенням актуальних суспільнозначимих та екологічних проблем і спрямована на створення позитивних змін у світі.

Цей підхід до науки відображає складність сучасних викликів і прагне об'єднати різні наукові дисципліни і суспільні сили для розв'язання цих проблем.

У постнекласичних наукових дослідженнях виокремлюються різні школи або підходи, які відображають варіативні методологічні і теоретичні спрямування.

Ось декілька основних шкіл і напрямків у постнекласичних наукових дослідженнях, що характеризують сучасний стан досліджень в галузі міжнародних відносин та міжнародних комунікацій.

Конструктивізм. Це теоретичний підхід у постнекласичній науці, який наголошує на тому, що знання і реальність формуються соціально та культурно через взаємодію індивідів та спільнот. У конструктивізмі розглядається, як суб'єктивність, інтерпретація та соціокультурний контекст впливають на процеси утворення знань і сприйняття світу. Конструктивізм аналізує взаємозв'язок між владою, знанням та мовою, вивчає, як певні групи визначають дискурс та контролюють розповсюдження знань. До видатних теоретиків конструктивізму в постнекласичній науці належать:

Людвіг Вітгенштейн (Ludwig Wittgenstein) (1889-1951). Австрійський філософ, який досліджував мову та її роль у конструкції реальності, він висловлював ідеї про те, що мова є соціокультурним продуктом і має вплив на сприйняття світу, він аргументував, що мова відображає структуру реальності і повинна бути логічно відповідною. Вітгенштейн розвинув концепцію мови та мислення, відому як "гра мови" або "філософія звичайного мовлення", він аргументував, що мова служить для різних цілей у різних контекстах, і мислення повинно бути розглянуте в контексті використання мови. Вітгенштейн вводить поняття "гри мови" для опису різних мовних контекстів і їхньої функції в різних "іграх", ця ідея підкреслює варіативність та контекстуальність використання мови.

Людвіг Вітгенштейн був впливовим філософом, і його праці вплинули на філософію, лінгвістику та філософію релігії і сьогодні його роботи залишаються предметом обговорення та дослідження в академічному світі. Основні праці філософа побачили світ лише після його смерті, проте надали серйозний поштовх у розвитку наукової школи конструктивізму.

П'єр Бурдьє (Pierre Bourdieu) (1930-2002). Французький соціолог, лідер руху антиглобалістів, який присвятив життя вивченню поняття соціального капіталу, культурні практики і вплив соціального середовища на формування індивіда. Бурдьє ввів концепцію "соціального поля", яка описує сукупність взаємопов'язаних інституцій, груп і акторів, що змагаються за ресурси і вплив у певній сфері суспільства, такі як політика, культура або наука а також ввів поняття "культурного капіталу" для опису знань, освіти, мистецтва і культурних навичок, які люди можуть використовувати для підняття в суспільстві, це поняття вказує на важливість соціальних зв'язків і мереж для отримання доступу до ресурсів і можливостей в суспільстві. Бурдьє досліджував взаємодію між культурою і суспільством та розглядав культуру як важливий механізм соціального підтримання нерівності, він підкреслював, як суспільні норми і структури передаються від покоління до покоління та репродукують соціальну нерівність. П'єр Бурдьє вніс вагомий внесок у вивчення соціальних структур, культури і нерівності, розробивши теоретичний підхід, який залишається важливим для аналізу сучасного суспільства, культури та політики

Пітер Бергер та Томас Лукман (Peter Berger (1929-2017) and Thomas Luckmann (1927-2016)). Автори видатної роботи "Соціальне будівництво реальності", де вони розглядають, як соціальні інституції і спілкування впливають на формування соціальної реальності, їх основна концепція полягає в тому, що люди та групи, що взаємодіють у соціальній системі, згодом створюють систему поглядів або ментальні уявлення про дії один одного, і що ці групи зрештою звикають до взаємних ролей, які грають дійові особи по відношенню один до одного

Бруно Латур (Bruno Latour) (1947-2022). Французький філософ і соціолог, який розвинув концепцію актор-мережі, відому ще як «соціологія перекладу», яка розглядає суб'єкти та об'єкти як взаємодіючі частини соціальних мереж. Його ключова концепція визначає, як агенти (люди, технології, предмети) взаємодіють і створюють мережі, що впливають на соціальні і технологічні явища, аналізує взаємодію між різними чинниками і вивчає, як вони впливають один на одного

Ці теоретики і вчені сприяли розвитку конструктивістських підходів до наукових досліджень, відзначаючи важливість соціокультурного контексту, інтерпретації та взаємодії в формуванні знань і реальності. Вони розширюють наше розуміння процесів сприйняття і відображення світу у науці та суспільстві.

Конструктивізм здолав класичний об'єктивізм та абсолютизм у визнанні об'єктивності знань і відкрив нові можливості для аналізу соціальних процесів та взаємодій, він став важливим теоретичним підґрунтям для дослідження сучасних соціокультурних та політичних явищ у постнекласичній науці.

Постмодернізм. Це теоретичний підхід, який наголошує на різноманітності, контекстуальності та розпливчатості в мисленні, культурі і суспільстві, цей підхід активно розвивався в постнекласичній науці, особливо в гуманітарних і соціальних науках, він відкидає ідею об'єктивності та універсальних істин, підкреслюючи різноманітність та контекстуальність знань. Постмодернізм вивчає соціокультурні аспекти та питання ідентичності. Постмодернізм відзначається переконанням у відсутності об'єктивної істини і підкреслює, що істина є релятивною і залежить від контексту та індивідуальних переконань. Критикуючи загальні метанарративи, такі як ідеології, релігія і наука, постмодерністські підходи визнають міжкультурний плюралізм та різноманіття культурних виразів, вважаючи їх за важливий аспект сучасного світу. Постмодернізм підтримує ідею гібридності і мішаного характеру культури, технологій і ідентичності та активно використовує іронію, сарказм та гумор як способи виразу та аналізу.

Видатними теоретиками постмодернізму в некласичній науці вважаються:

Жан-Франсуа Ліотар (Jean-François Lyotard) (1924-1998). Французький філософ і соціолог, відомий своєю роботою "Постмодерний стан", де він розглядає постмодернізм як перехід від "великих розповідей" до розмаїття місцевих наративів, він висунув гіпотезу про зміну статусу пізнання в контексті постмодерністської культури і постіндустріального суспільства. Ліотар використовував ідеї мови та гри, щоб описати важливість символічних систем та гри мови у сучасному світі. Він аргументував, що справжність стає питанням в постмодерному світі, і відсутність загальних наративів ускладнює визначення істинності. Ліотар аналізував відношення між політикою і етикою у постмодерному контексті, відзначаючи складність моральних питань у відсутності загальних моральних стандартів

Мішель Фуко (Michel Foucault) (1926-1984). Французький філософ і історик, який досліджував взаємодію знання, влади і суспільства, він вважав, що знання є соціально-конструйованим інструментом контролю. Фуко досліджував роль мови і дискурсу у формуванні знань та влади та стверджував, що суспільство контролюється через дискурси, які визначають, що є правильним або неправильним знанням і поведінкою та, вперше уввши термін «біополітика», аналізував, як влада регулює життя та тіло громадян через біологічні і медичні практики, а також через політичні рішення, досліджував історію сексуальних норм та практик і їхню роль у формуванні соціальної влади. Фуко висловлював сумніви щодо об'єктивності знань і підкреслював, що знання завжди є продуктом історичного та культурного контексту

Жіль Дельоз та Фелікс Гваттари (Gilles Deleuze (1925-1995) and Félix Guattari (1930-1992)). Французькі філософи, які розробили концепцію ризому (rhizome) або ризоматичного мислення, як модель для розуміння складних, нелінійних зв'язків та структур, замість ієрархічної деревоподібної структури, ризом представляє собою мережу, де всі елементи взаємопов'язані і можуть бути входом або виходом, в роботі "Анти-Оєдип: Капіталізм і шизофренія" Делез і Гваттари критикують Фрейдівський психоаналіз і розвивають концепцію дезіреології, стверджуючи, що дезіре (бажання) є продуктивною силою і може бути політично та соціально важливою та аналізують соціокультурні явища і поняття, такі як культурні репрезентації, ідентичність, імперіалізм і колоніалізм, з філософської та критичної перспективи.

Ці теоретики та інші представники постмодернізму спрямовують увагу на складність, різноманітність і контекстуальність у сприйнятті та розумінні світу. Вони вносять важливий внесок у вивчення сучасної культури, мови, ідентичності та суспільства через призму постмодерністських підходів.

Постмодернізм відкриває нові способи розуміння та аналізу сучасного світу, і його вплив відчутний в багатьох галузях гуманітарних наук і мистецтві.

Фемінізм. Фемінізм як наукова школа в постнекласичній науці розвиває теорії та методи, які досліджують гендерні аспекти суспільства, культури і наукових досліджень, ця школа активно займається питаннями статевої рівності, статевої ідентичності та впливом статі на всі сфери життя. Фемінізм активно вивчає ролі статі та гендеру в суспільстві, культурі і науці, розглядає, як соціокультурні уявлення про чоловіків і жінок впливають на наукові підходи, знання і методи шляхом критики тези про статево нейтральність в науковому дослідженні і намагається виявити та виправити статево несправедливості в науці. Фемінізм сприяє відкриттю та відновленню історії жіночих внесків у науку та академічну спільноту. Фемінізм прагне створити більш різноманітне та включене наукове середовище, в якому будуть представлені різні голоси і перспективи. Він часто поєднується з активною боротьбою за гендерну рівність, використовуючи наукові докази для підтримки політичних змін.

Ці характеристики роблять фемінізм важливим науковим підходом, спрямованим на вивчення та аналіз гендерних проблем і націлений на зміну культурних та соціальних норм.

Ось декілька видатних теоретиків феміністської науки в постнекласичній науці:

Сімон де Бовуар (Simone de Beauvoir) (1908-1986). Французька філософка і письменниця, автор "Другої статі" ("The Second Sex"), де вона вивчає опрічність і підпорядкованість жінок у суспільстві. Вона висловлювала ідеї про необхідність ідентичності та визначення жінки самою собою, а не через стереотипи і соціокультурні обмеження

Бетті Фрідан (Betty Friedan) (1921-2006). Американська письменниця та активістка, автор "Загадки жіночності" ("The Feminine Mystique"), що допомогла започаткувати другу хвилю феміністичного руху в США, відігравши ключову роль у формуванні сучасного феміністичного руху та боротьбі за права жінок, вона продовжує вважатися однією із видатних фігур американського фемінізму що спрямовувала увагу суспільства на проблеми гендерної нерівності та соціокультурні обмеження з якими часто стикаються жінки

Донна Гарвей (Donna Haraway) (1944). Американська феміністка і культуролог, яка вивчає взаємодію між людьми і технологіями у контексті кіборгів та гібридності. Вона відома своїми внесками в сучасну феміністичну теорію та науку, зокрема своєю роботою в галузі культурних студій та наукових досліджень гендеру. Донна Гарвей стала відомою завдяки своєму есе "A Cyborg Manifesto" («Маніфест кіборга»), опублікованому в 1985 році, в якому вона висловила концепцію кіборга як гібридного створіння, що поєднує біологічні, технологічні та соціокультурні аспекти, кіборгізм став ключовим поняттям у сучасних культурних студіях та феміністичних дослідженнях. Вона активно досліджувала взаємозв'язок між гендером і технологією. Гарвей підкреслює важливість врахування соціальних і культурних контекстів у наукових дослідженнях.

Донна Гарвей відіграла важливу роль у розвитку феміністичної теорії та вплинула на культурні студії, філософію та науку

Хелен Лонгіно (Helen Longino) (1944). Американська філософія науки, яка досліджує взаємозв'язок між гендерними аспектами і науковими практиками. В своїх працях вона зосереджується на питаннях та ролі соціальних чинників у процесі формування наукового знання та вважає, що соціальні, культурні та політичні контексти впливають на те, як створюються та оцінюються науковий знання. Лонгіно розвиває феміністичну критику науки та вказує на структурні бар'єри, які можуть перешкоджати жінкам та іншим менш визнаним групам у науковій діяльності та підкреслює, що ідея об'єктивності та нейтральності в науці не завжди відповідає дійсності, і їх слід переосмислити в контексті соціальної дійсності. Хелен Лонгіно сприяє розвитку сучасної філософії науки та є важливою фігурою в області гендерних та феміністичних досліджень

Юлія Крістева (Julia Kristeva) (1941). Болгарська, французька філософиня та психоаналітик, яка досліджує питання ідентичності і мови у контексті гендеру. Вона стала важливою фігурою в розвитку феміністичної теорії і дослідженнях гендеру, досліджуючи поняття жіночої ідентичності, материнства та гендерних ролей. Крістева також розвивала концепції семіотики тіла і вивчала способи, яким тіло виражає емоції і досвід.

Юлія Крістева відома своєю складною та інноваційною філософською роботою, яка об'єднує семіотику, психоаналіз і фемінізм. Її внесок в галузі гуманітарних наук і культурних студій є важливим для розуміння мови, тіла, ідентичності і суспільства

Джудіт Батлер (Judith Butler) (1956). Американська філософія, яка розвивала концепції гендерної перформативності та культурного створення ідентичності. Батлер запропонувала концепцію "перформативності гендеру," яка стверджує, що гендерне буття створюється через виразні акти, а не існує перед ними, вказавши на те, що ідентичність і гендер не є сталими або природними, а є результатом соціальних практик і ролей. Батлер вводить ідею "перформативного акту," яка пояснює, як мова та дія можуть впливати на формування ідентичності і гендеру. Вона аналізує та критикує бінарні уявлення про гендер, такі як чоловік/жінка, підкреслюючи різноманітність інтерпретацій та варіантів гендерної ідентичності. Вона вносить важливий внесок у феміністичні дослідження та дослідження сексуальності, зокрема в контексті прав геїв і лесбійок.

Джудіт Батлер є однією з найвпливовіших філософінь і гендерних теоретикінь сучасності. Її роботи допомагають розуміти складність гендерних питань, ідентичності і мови та впливають на філософію, соціологію, культурні дослідження і багато інших галузей

Ці теоретики і дослідники розвивають феміністський напрям в постнекласичній науці та допомагають вивчати важливі аспекти гендерної проблематики, статевої ідентичності і сексуальності у сучасному світі. Вони вносять вагомий внесок у критичний аналіз соціокультурних і наукових аспектів гендеру та виборюють шляхи до створення більш рівних і справедливих суспільств.

Культурні дослідження. Культурні дослідження в постнекласичній науці - це міждисциплінарний підхід, який досліджує культуру, суспільство та суб'єктивність у контексті глобалізації, сучасних медіа і культурного різноманітності і орієнтований на розуміння культури як складного соціального явища, яке впливає на всі аспекти нашого життя. Культурні дослідження охоплюють широкий спектр тем і питань, і вони активно використовують методи та підходи з різних галузей наук, включаючи антропологію, соціологію, літературознавство, медіафілософію, культурну географію та інші. Культурні дослідження часто вивчають роль медіа, масової культури і нових медіа у формуванні культурних образів і способів спілкування а також активно вивчають культурні ідентичності, включаючи етнічні, національні, релігійні і гендерні ідентичності, а також проблеми гендерної нерівності та ролей.

Ідеологами цього напрямку в постнекласичній науці є:

Стюарт Голл (Stuart Hall) (1932-2014). Ямайсько-британський соціолог та культурний теоретик, який розвивав концепції "кодування" і "декодування" медіапродуктів, він вивчав способи, які культурні повідомлення переносяться та інтерпретуються в різних соціокультурних контекстах. Голл вніс важливий внесок у розвиток теорії репрезентації, аналізуючи способи, якими реальність представляється та інтерпретується в культурі і медіа. Він аналізував роль масових медіа, особливо телебачення, у формуванні культурних структур і способів сприйняття. Стюарт Голл залишив незабутній слід в галузі культурних досліджень та важливий внесок у розвиток культурної теорії, він сприяв розумінню культури як динамічного та складного явища, що взаємодіє з суспільством, політикою та ідентичністю

Джеймс Кліффорд (James Clifford) (1945). Американський антрополог і теоретик культурних досліджень, народився в 1945 році, відомий своїми дослідженнями в галузі антропології культури та культурних студій. Кліффорд підкреслював важливість рефлексивності в антропології, тобто усвідомлення вченими свого власного впливу на досліджувані культури та контексти, досліджував культурні зміни, перетини культур та процеси глобалізації в сучасному світі. Кліффорд вивчав проблеми міжкультурної комунікації і взаєморозуміння в умовах різних культурних контекстів, розглядаючи культуру як текст, аналізуючи, як різні культурні символи та репрезентації створюють значення та ідентичності. Кліффорд використовував метафору "колажу" і "монтажу" для опису того, як культури формуються з різних елементів та шарів. Джеймс Кліффорд вніс вагомий внесок у розвиток антропології культури та культурних досліджень, та досліджень культурних змін у глобальному контексті. Його роботи і концепції дали поштовх для подальших досліджень і дебатів в цих галузях

Тереза де Лауретис (Teresa de Lauretis) (1938). Італійська культурологиня, критик і теоретик кіно, відома своїми дослідженнями в галузі гендерних студій та теорії кіно. Де Лауретис була однією з піонерів у вивченні гендерних питань у культурі та медіа, вона досліджувала, як структури влади та ідентичності відображаються в культурних представленнях, розвинула концепцію "глядача" (spectatorship), де вивчала взаємодію глядача з фільмом і вплив кіно на створення гендерних ідентичностей. Де Лауретис працювала над ідеєю гендеру як перформативного акту, тобто як щось, що створюється і відтворюється через дії та представлення. Де Лауретис також спеціалізувалася на аналізі кіно і вивченні того, як кіно формує гендерні ролі і ідентичності. Вона є впливовою постструктуралістською теоретикинею і використовує ці підходи для аналізу культурних текстів

Згадані тут теоретики працюють у різних дисциплінарних дослідженнях, включаючи культурні і медіа студії, культурну антропологію, соціологію і філософію та допомагають краще розуміти вплив культури на суспільство та індивідуальний досвід у сучасному світі, де медіа, глобалізація і різнобарвність стають все більше важливими аспектами.

Постколоніальні студії. Підхід, який досліджує вплив колоніалізму, імперіалізму та постколоніального наслідку на культуру, суспільство і ідентичність, цей напрям отримав свій розвиток в рамках постнекласичної науки і об'єднує вчених з різних галузей гуманітарних наук.

Ось декілька видатних теоретиків постколоніальних студій:

Гайатрі Співак (Gayatri Spivak) (1944). Індійська американська літературознавиця та феміністка, відома своїми дослідженнями в області постколоніальних студій, фемінізму та літературної теорії. Співак внесла вагомий внесок у розвиток постколоніальних студій, досліджуючи вплив колоніалізму на сучасні суспільства та культури її есе «Чи може підпорядковане промовляти?», вважається базовим текстом постколоніалізму. Вона також застосовувала методи деконструкції Жака Дерріда до текстів, аналізуючи, як мова та культурні представлення формуються і відображають владу та ідентичності, розвиваючи концепцію "підпорядкованих" груп, тобто тих, хто перебуває в підпорядкованому положенні в суспільстві, досліджувала їхні голоси та представлення. Гайатрі Співак відома своєю складною і абстрактною теорією, яка вплинула на багатьох дослідників в епоху постнекласичної науки у всьому світі. Її роботи продовжують викликати інтерес і обговорення в академічних та культурних колах

Гомі Бгабга (Homi K. Bhabha) (1949). Індійський культурний критик, який вивчає поняття "гібридності" і культурного переосмислення в умовах постколоніалізму. Він розвинув ідею "третього простору", яка вказує на місце, де зустрічаються культури та ідентичності у контексті постколоніальних суспільств, яке є місцем можливого перетворення і нових ідентичностей. Бгабга розглядає культурну гібридність, яка виникає внаслідок взаємодії різних культурних впливів. Гібридні ідентичності стають важливим аспектом постколоніальних досліджень. Він аналізує вплив колоніальних дискурсів і репрезентацій на утворення ідентичностей та культурних норм та розглядає питання диференціації (розділення) та розтинання (змішування) культурних понять і ідентичностей у постколоніальному контексті. Гомі Бгабга є важливим фігурою у сучасних гуманітарних науках, особливо в галузі постколоніальних студій, його роботи сприяють розумінню складних культурних ідентичностей і взаємодії між культурами в постколоніальних умовах

Едвард Саїд (Edward Said) (1935-2014). Палестинський американський культурний критик, відомий своєю роботою в галузі постколоніальних студій, культурології та політології. Саїд вперше висловив концепцію "орієнталізму" у своїй знаковій монографії "Орієнталізм" (1978), він аналізував спосіб, яким західні академіки, письменники і дослідники представляли Схід, часто перекручуючи його і створюючи стереотипи. Едвард Саїд був одним із засновників постколоніальних студій і активно досліджував вплив колоніалізму на культури та суспільства колонізованих народів, він розглядав питання культурної ідентичності, важливості національних та культурних аспектів у формуванні особистості. В своїх працях Саїд застосовував методи літературознавства до аналізу політичних і культурних текстів та відстоював важливість гуманітарних наук та гуманітарної освіти в сучасному суспільстві.

Едвард Саїд став важливим фігурою у сфері глобальних студій, культурології та політики, його роботи і ідеї залишили глибокий слід у гуманітарних науках і в глобальних дискусіях про культуру, ідентичність і колоніалізм в постнекласичній науці

Франц Фанон (Frantz Fanon) (1925-1961). Мартинікський Французький лікар, психіатр, філософ і революціонер, відомий своєю роботою в галузі антиколоніального руху та постколоніальних студій. "Чорна шкіра, біла маска" (Black Skin, White Masks), опублікована в 1952 році, є однією з його найвідоміших робіт і досліджує психологічні та соціокультурні наслідки колоніалізму для чорних індивідів. А його остання книга, "Гнані і голодні" (The Wretched of the Earth), опублікована після смерті автора у 1961 році, стала класичним текстом антиколоніальної теорії і розглядає питання національної та соціальної революції у колонізованих країнах. Фанон досліджував, як расизм та колоніалізм впливають на ідентичність людей, особливо тих, хто піддається дискримінації, він закликав до деколонізації мислення і визнання важливості культурної та політичної автономії колонізованих народів. Франц Фанон залишив великий слід у філософії, політології та антиколоніальному русі, його роботи продовжують впливати на дослідження расизму, ідентичності та колоніалізму, а його ідеї залишаються актуальними у сучасних дискусіях про глобальну справедливість і визволення

Ці теоретики розширюють наше розуміння впливу колоніалізму і імперіалізму на сучасний світ та допомагають створювати більш глибокий культурний та історичний контекст для аналізу постколоніальних явищ і відносин в постнекласичній науці.

Трансгуманізм. Цей інтердисциплінарний рух ставить перед собою завдання покращення людського життя і розвитку шляхом застосування технологій, науки та інженерії, він акцентує увагу на розширенні можливостей людини через покращення фізичних, когнітивних та психологічних характеристик та характеризує можливості і наслідки злиття технологій та людського організму, досліджуючи питання штучного інтелекту, біотехнологій та майбутнього людини.

Серед основних теоретиків трансгуманізму в постнекласичній науці можна виділити наступних:

Реймонд Курцвейл (Raymond Kurzweil) (1948). Американський винахідник, футуролог, письменник і діяч в області штучного інтелекту (ШІ) та технологічного розвитку, відомий своїми прогнозами щодо майбутнього технологій та штучного інтелекту, а також своєю роботою в області обробки природної мови. Курцвейл розробив закони розвитку технологій, серед яких "Закон прискореної віддачі" (Law of Accelerating Returns), за цим законом, технологічний прогрес збільшується експоненційно, а не лінійно, що веде до швидкого зростання можливостей та інновацій. Курцвейл висунув ідею "трансцендентальної людини" - ідеалу, в якому технології і біологія об'єднуються, щоб покращити фізичні та когнітивні можливості людей та висловлював погляд, що завдяки медичним та технологічним досягненням, людство може досягти біологічної імортальності в майбутньому. Реймонд Курцвейл вважається одним із провідних футурологів та вчених в галузі технологічного розвитку, його ідеї і прогнози щодо штучного інтелекту, біологічної імортальності та інших аспектів майбутнього продовжують стимулювати обговорення і дослідження у цих областях

Працюючи на посаді технічного директора Google, у 2010 році він переглянув власні прогнози, зроблені 20 років тому, щоб визначити, наскільки точними вони були.

Курцвейл стверджує, що з 147 прогнозів, зроблених з 1990 року по 2010-х, 115 виявилися «повністю правильними», 12 – «по сутності правдивими» і тільки три – повністю невірними.

<https://www.youtube.com/watch?v=wYVktxbf6t0>

Нік Бостром (Nick Bostrom) (1973). Шведський філософ і науковець, дослідник штучного інтелекту, директор Інституту людства майбутнього в Оксфордському університеті, він досліджує питання, пов'язані з можливими наслідками створення сильного штучного інтелекту. Бостром вивчає можливість створення штучного інтелекту, який перевищує інтелект людини і може розвиватися самостійно та працює над вивченням гіпотетичних сценаріїв майбутнього, таких як можливість існування симуляцій, а також наслідки створення інтелектуальних машин. Бостром активно працює над питаннями етики в контексті розвитку штучного інтелекту, зокрема, небезпеками, пов'язаними із створенням суперінтелектів та можливими наслідками для людства, пов'язаними з глобальними ризиками, такими як ядерна війна, біологічна загроза і технологічні аварії. Нік Бостром є визнаним авторитетом в галузі філософії та майбутніх технологій, його дослідження вносять важливий вклад в розуміння можливостей і ризиків, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту і технологій .

Обрі де Грей (Aubrey de Grey) (1960). Британський біолог і футуролог, відомий за своєю роботою в області біології старіння та боротьби зі старінням. Де Грей висунув теорію, відому як "Сенс та відмова" (SENS - Strategies for Engineered Negligible Senescence), яка передбачає, що старіння може бути виліковано або мінімізовано за допомогою технологічних рішень та біологічних втручань та висловлює погляд, що можливо досягти безсмертя або довговічності завдяки науковим дослідженням та розробкам у галузі медицини. Він заснував організацію "Сенс Фаундейшн" (SENS Foundation), яка фінансує дослідження в області біології старіння та робить спроби реалізувати концепцію "Лікарні для нескінченності" - місця, де боротьба зі старінням стала б нормою. Де Грей підтримує розвиток антивікових технологій, таких як терапія генетичного редагування, регенерація тканин і заміна органів. Обрі де Грей викликає дискусії та дебати у галузі біології старіння та можливостей подовження життя. Він є важливою постаттю у сучасних дослідженнях та розвитку антивікових технологій

Ці теоретики вносять важливий внесок у розвиток трансгуманізму, розробку етичних аспектів застосування технологій і формулювання стратегій для покращення якості життя та розвитку людини.

Транснаціональні дослідження. Транснаціональні дослідження в постнекласичній науці вивчають явища, процеси і взаємодію, що відбуваються за межами національних кордонів і спрямовані на розуміння глобальних викликів та транснаціональних явищ, він аналізує транснаціональні проблеми, такі як міграція, глобалізація і транснаціональна безпека.

Ось декілька видатних теоретиків транснаціональних досліджень в постнекласичній науці:

Саскія Сассен (Saskia Sassen) (1949). Нідерландсько-американська соціологиня і економістка, відома своїми дослідженнями у галузі глобалізації, міжнародних відносин, географії та урбанізації, що займається дослідженнями взаємозв'язку між глобальними процесами та місцевими явищами. Сассен розглядає вплив глобалізації на місцеві спільноти і простір, аналізує, як глобальні економічні та технологічні процеси впливають на урбанізацію та розвиток міст, досліджує міграційні процеси, включаючи міграцію праці та вплив мігрантів на місцеві спільноти. Сассен вивчає геополітичні аспекти глобалізації, зокрема, вплив міжнародних корпорацій і фінансових установ на світову політику, аналізує роль і вплив інформаційних технологій на глобальну економіку та суспільство. Саскія Сассен досліджує роль соціальних мереж у формуванні та функціонуванні сучасних міжнародних відносин.

Улріх Бек (Ulrich Beck) (1944-2015). Німецький науковець, відомий своїми дослідженнями в галузі соціології ризику, глобалізації та сучасного суспільства, знаний своєю роботою над поняттям "суспільство ризику", в якому ризики та небезпеки, пов'язані з науковими досягненнями, технологічними інноваціями та глобалізацією, стають центральними аспектами сучасного життя, він розглядає ризики, які виникають у зв'язку з такими явищами, як ядерна енергетика, кліматичні зміни та екологічні кризи. Бек досліджує вплив глобалізації на сучасне суспільство, розглядаючи її як фактор, що створює нові виклики та можливості для світового співтовариства та вважає, що сучасне суспільство є "рефлексивним", оскільки люди стають більш свідомими щодо ризиків і вимушені розглядати їх індивідуально та колективно. Він розвиває поняття космополітизму і визначає його як індивідуальну та колективну готовність приймати глобальну відповідальність за проблеми світу.

Улріх Бек вніс важливий внесок у розвиток соціології ризику, вивчаючи взаємозв'язок між суспільством, науковими знаннями і технологіями та вважається одним із впливових соціологів сучасності, чия робота стала важливим джерелом для розуміння сучасних соціальних та екологічних проблем.

Девід Гарві (David Harvey) (1935). Британський географ, антрополог і економіст, який спеціалізується на дослідженні географії економічного розвитку та глобалізації. Він відомий своїми внесками в галузі соціальної теорії та політичної економії. який розвинув концепції "просторового обертання капіталу" та "географії глобальних процесів". Головною особливістю Гарві є акцент на просторових аспектах економічних і соціальних процесів, він вивчає, як економічні процеси, політика та соціальні відносини впливають на простір і місце. Гарві використовує марксистський підхід у своїх дослідженнях та роботі, аналізуючи капіталізм, класові відносини та економічні нерівності у географічному контексті. Його роботи стосуються питань нагромадження капіталу та економічного розвитку у глобальному масштабі. Гарві аналізує процеси глобалізації і їх вплив на регіональний розвиток, місцеву економіку та соціальні структури, він також вивчає урбанізацію та розвиток міст у світовому контексті, розглядаючи проблеми міської забудови та соціальних аспектів життя в містах. Девід Гарві відомий своєю критичною і аналітичною роботою в галузі географії, економіки і глобалізації, його публікації та лекції вносять значний внесок у розуміння складних економічних та соціальних процесів у світовому масштабі

Ці теоретики сприяють розвитку транснаціональних досліджень, допомагають визначити ключові питання глобалізації, міграції, економічних та політичних відносин між країнами та інші аспекти глобальної динаміки. їхні роботи відіграють важливу роль у розумінні сучасного світу і впливу глобалізації на суспільство та культуру.

Соціальна конструкція реальності. Соціальна конструкція реальності - це підхід в постнекласичній науці, який стверджує, що соціальна реальність формується і визначається соціальними процесами, інтеракціями та концепціями, створеними людьми, реальність формується соціально і культурно через спільні уявлення та домовленості.

Яскравими представниками теоретиків школи соціальної конструкції реальності в постнекласичній науці є:

Герберт Блумер (Herbert Blumer) (1900-1987). Американський соціолог, який відіграв ключову роль у розвитку символічного інтеракціонізму, соціального конструктивізму та теорії соціального дійства, відомий своїми дослідженнями у галузі соціальної теорії та внеском у розвиток соціології. Блумер був одним із основоположників символічного інтеракціонізму, теорії, що розглядає соціальну реальність як продукт взаємодії між людьми через символи, мову та комунікацію, він вірив, що суспільна дійсність будується і розуміється через символи та спільну інтерпретацію. Блумер вивчав поняття соціального дійства і акцентував увагу на тому, як індивіди взаємодіють, виконуючи різні ролі та діючи у соціальних ситуаціях та вважав, що соціальні дії мають великий вплив на формування індивідуальної та колективної ідентичності.

Блумер став одним з перших теоретиків у вивченні масового суспільства. Говорячи про масу, він називає наступні її відмінні риси: найрізноманітніше суспільне становище її учасників (за професійними ознаками, культурному рівню та матеріальним становищем); анонімність індивідів; відсутність взаємодії та обміну переживаннями у членів маси; неміцна організація і неспроможність діяти узгоджено та єдино як натовп.

Герберт Блумер відіграв важливу роль у розвитку соціальної теорії та вплинув на методологію та підходи до дослідження соціальних процесів і взаємодії між людьми. Його особлива заслуга — у дослідженні колективної поведінки людей, особливо в неорганізованих або слабо організованих групах

Ервін Гоффман (Erving Goffman) (1922-1982). Українець за корінням, канадський соціолог та психолог, відомий своїми дослідженнями в галузі соціальної теорії та міжособистісних відносин, він вніс значний внесок у розуміння взаємодії людей в соціальних ситуаціях та розвинув теорію взаємодії та виступів (іміджів) в суспільстві. Гоффман вважав, що люди виступають на сцені соціальних ситуацій, демонструючи певний образ або "представлення себе" та досліджував, як індивіди керуються соціальними нормами та очікуваннями, створюючи певний імідж перед іншими. Гоффман аналізував різні стратегії, які люди використовують для виправдання свого соціального образу і підтримання своєї репутації та розглядав сценарії взаємодії та комунікації між людьми, включаючи ролі, які вони грають у різних ситуаціях. Гоффман вивчав явище видимості та те, як люди намагаються приховати свої справжні наміри або емоції в певних ситуаціях, описуючи соціальну взаємодію як драматургію, де люди грають певні ролі перед аудиторією.

Робота Ервіна Гоффмана вплинула на розвиток соціології та психології, особливо у галузі міжособистісних відносин та соціальної теорії. Він надав інструменти для аналізу публічного і приватного життя, а також для розуміння, як індивіди керуються соціальними нормами та взаємодіють у суспільстві

Гарольд Гарфінкель (Harold Garfinkel) (1917-2011). Американський соціолог, засновник етнометодології, який досліджував те, як люди створюють інтерпретації своєї дійсності через повсякденні взаємодії. Етнометодологія досліджує організацію повсякденного життя з більш глибоким розумінням соціальної дії індивідів, тобто як люди створюють і підтримують соціальний порядок і смисл у повсякденному житті. Він аналізував конкретні приклади соціальних взаємодій та комунікації та розвинув теорію соціального конструктивізму та акцентував увагу на тому, як люди активно будують смисл і розуміння у соціальних взаємодіях. Гарфінкель досліджував "порушення" соціальних норм і аналізував, як ці порушення впливають на взаємодію та сприйняття учасників. Він досліджував ролі, які люди грають у соціальних ситуаціях, і ритуали, які супроводжують соціальні події та вказував на те, що соціальна реальність не є сталою і стабільною, а її можна розуміти через аналіз активного конструювання смислу в кожній ситуації.

Гарольд Гарфінкель вніс суттєвий внесок у соціологію та методологію досліджень соціальних взаємодій та комунікативістики. Його робота покликана показати, як люди активно та творчо взаємодіють у суспільстві і конструюють смисл свого життя

Ці теоретики допомогли сформулювати підходи до вивчення та розуміння того, як соціальна реальність створюється, втілюється та інтерпретується людьми в повсякденному житті. Вони покладають основи для вивчення соціокультурних аспектів суспільства та культури через призму індивідуальних інтерпретацій, соціальних взаємодій та комунікацій.

Загалом, кожна з цих шкіл має свої унікальні методи та підходи до наукового дослідження і висуває важливі питання щодо природи знань, суспільства і культури. У постнекласичних наукових дослідженнях акцент робиться на різноманітності підходів і підходах до розуміння складних проблем сучасного світу з точки зору суспільних наук, розглядаючи як єдине ціле увесь комплекс гуманітарних проблем сучасності з позицій гуманізму, миру та соціальної справедливості.